

Rodinné prostředí studenta a jeho postoje ke studiu Students' family background and their attitudes towards study

Jitka Šlímová, Jana Vašátková

Katedra pedagogiky s celoškolskou působností, PdF UP v Olomouci

Klíčová slova: Postoje studenta ke studiu, rodinné prostředí, sémantický diferenciál

Key words: attitude of pupils towards tuition, family background, semantic differential

Abstract: Příspěvek se zabývá evaluací možných vztahů mezi postoji studentů ke studiu a jejich rodinným prostředím. Uvádí výsledky autoevaluačního šetření postojů studentů ke studiu (pomocí metody sémantického diferenciálu) a vztahuje je k poznatkům získaných z dotazníkového šetření.

Abstract: The article deals with evaluation of possible relations between students' attitudes towards their study and their family background. It presents the results of the school self-evaluation research focused on students' attitudes towards their study (by means of semantic differential) and relates them to the outcomes of questionnaire survey.

1 Úvod

Evaluace různých aspektů školního života se stává pevnou součástí práce českých škol. Je prováděna různými subjekty jak z důvodů zajišťování kvality školského systému, obohacení vědecko-výzkumného poznání tak i pro rozvoj škol. Ty si stále častěji (a nejen z důvodu plnění nové povinnosti uložené aktuálně platným školským zákonem) samy zjišťují, jak se jim daří v mnoha oblastech své práce a poznatky, tak či onak, zohledňují ve své práci. Otázkou však mnohdy zůstává, jak se mohou spolehnout na informace (a následně s nimi smysluplně pracovat) získané nástroji, u kterých se neví nic o jejich vlastnostech (o validitě, reliabilitě apod.). Na druhé straně školy samotné nemusí z mnoha důvodů mít přístup k ověřeným nástrojům a ani možnosti si je fundovaně samy vytvářet. Prezentovaný empirický výzkum se na jednom konkrétním příkladě (střední zdravotní škola) snažil tuto situaci řešit. Jeho záměrem bylo (s využitím již existujících, avšak ve školské praxi málo známých nástrojů) zjistit více o nejpodstatnějším ryse každé školy – o procesu učení se. Jedny z hlavních determinant tohoto procesu jsou postoje žáků/studentů ke škole, ke studiu. Ty jsou zpětně ovlivňovány zejména rodinou a prostředím, ve kterém se nachází. Jak uvádí Coleman (1987) škola a rodina jsou dva různé zdroje dvou různých vstupů do socializačního procesu. Rodina má signifikantní vliv na rozvoj dítěte, neboť vytváří základy, na nichž je (či není) možno budovat výuku ve škole. Způsoby, jimiž rodina působí, jsou komplexní. Mezi nejdůležitější faktory ovlivňující vzdělávací dráhu dětí bývá řazeno vzdělání rodičů (Zpráva, 1998, s. 59), socioekonomický statut rodiny a míra rodičovské podpory (Česká republika patří k zemím s nejsilnější závislostí výsledků žáků na kulturním statusu rodiny, srov. Kelblová, 2006). Předkládaná stat' přinese poznatky získané empirickým šetřením v této oblasti.

2 Výzkumné šetření

Cílem výzkumného šetření je posoudit vzájemnou souvislost mezi postoji studentů ke studiu a zvolenými prediktory. Stanovenými prediktory jsou prvky rodinného prostředí: **intelektuálně-kulturní orientace rodiny** (odráží stupeň, v jakém se rodina zabývá intelektuálními, sociálními a kulturními záležitostmi) a **vzdělání rodičů**. Empirické šetření proběhlo v měsíci březnu-květnu roku 2007 a byly při něm ověřovány dvě hypotézy.

H₁: Studenti pocházející z rodin s příznivější intelektuálně-kulturní orientací mají pozitivnější postoje ke studiu než studenti pocházející z rodin s méně příznivou intelektuálně-kulturní orientací.

H₂: Studenti, jejichž rodiče mají vyšší vzdělání vykazují pozitivnější postoje ke studiu než studenti rodičů s nižším vzděláním.

Postoje studentů ke studiu a zvolené prediktory byly zjišťovány pomocí dvou standardizovaných dotazníků. Respondenty byli studenti střední zdravotnické školy v Olomouci ve věku od 15-19 let (náhodně vybraný výzkumný vzorek 132 studentů ve věku od 15 do 20 let, z toho 25 chlapců a 107 dívek). Výzkumného šetření se zúčastnily první, druhé a čtvrté ročníky.

Pomocí dotazníku ATER (Attitudes Towards Educational Reality) vytvořeného na bázi sémantického diferenciálu (autor M. Chráska, 2003, viz tab. 1) a s využitím několika indikátorů¹ byly zjišťovány postoje studentů ke studiu.

Tabulka 1: Dotazník ATER (převzato z Chráska, 2003).

Škály dotazníku ATER

1. dobrý	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	špatný (h)
2. nenáročný	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	náročný (e)
3. nepříjemný	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	příjemný (h)
4. světlý	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	tmavý (h)
5. přísný	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	mírný (e)
6. snadný	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	obtížný (e)
7. krásný	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	ošklivý (h)
8. problémový	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	bezproblémový (e)
9. sladký	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	kyselý (h)
10. těžký	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	lehký (e)

¹ O zvolených indikátorech předpokládáme, že vyjadřují postoj studenta ke studiu. Studentům byly k hodnocení předloženy tyto pojmy: „Studium“, „Učení“, „Domácí příprava“, „Studijní povinnosti“.

Pro zjištění nezávisle proměnné (intelektuálně-kulturní orientace rodiny) byl využit dotazník Škála rodinného prostředí (M. Hargašová, T. Kollárik, 1987). Škála rodinného prostředí je nástrojem zprávy o vlastní percepci rodiny. Kombinuje výhody ratingu a techniky „behavioural self-report“. Měření závisí na kvalitě percepcí a pravdivosti výpovědí. Škála obsahuje deset subškál, které monitorují funkční parametry rodinného prostředí. Každá subškála má devět položek. Úkolem respondenta je posoudit, zda výrok platí, nebo ne. V rámci tohoto šetření bylo využito pouze jedné ze subškál dotazníku (intelektuálně-kulturní orientace rodiny), viz obr. č.1.

IKO	P	N
1. Často hovoříme o současných politických a společenských problémech		
2. Málokdy jdeme na nějakou přednášku, do divadla nebo na koncert		
3. Pokládáme za velmi důležité stále se něco nového učit a zajímat se o nejrůznější věci		
4. Nemáme velký zájem o kulturně vzdělávací programy v televizi		
5. V naší rodině málokdy vedeme intelektuální diskuse		
6. Některý člen naší rodiny hraje na hudební nástroj		
7. Členové naší rodiny chodí často do knihovny		
8. Sledování televize je v naší rodině důležitější než četba knih		
9. Členové naší rodiny mají velmi rádi hudbu, výtvarné umění a literaturu		

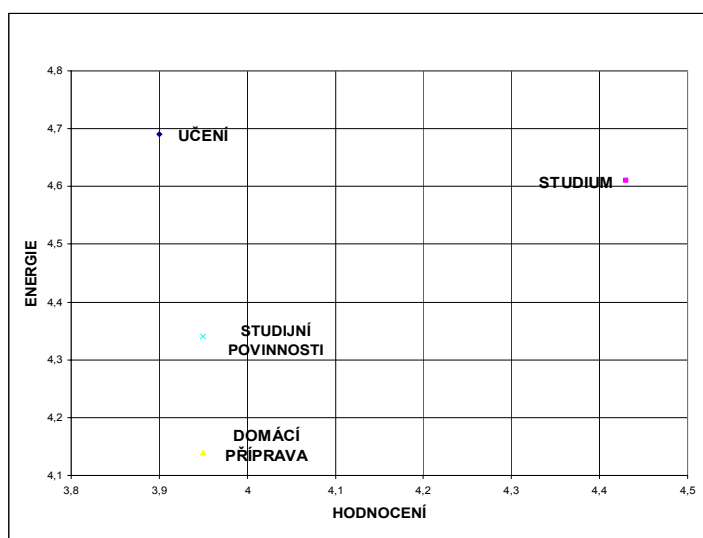
Obr. 1. Subškála dotazníku (intelektuálně-kulturní orientace rodiny) Škála rodinného prostředí (M. Hargašová, T. Kollárik, 1987).

2.1 Výsledky a jejich interpretace

Pro přijetí či zamítnutí stanovené hypotézy H_1 byla data zpracována následujícím způsobem. Celkový soubor 132 respondentů byl podle výsledků dotazníkových šetření rozdělen dichotomicky do dvou skupin: Jednu skupinu tvořili studenti, jejichž intelektuálně kulturní orientace rodiny je vyšší vzhledem k ostatním respondentům (získali v dotazníkovém šetření 5-9 bodů). Druhou skupinu tvořili studenti, jejichž intelektuálně-kulturní orientace je dle počtu bodů v dotazníkovém šetření nižší (1-4 body). U všech stanovených indikátorů byly vypočítány aritmetické průměry ve faktoru energie a hodnocení, jak uvádí tab. č. 1. Hodnoty v této tabulce představují průměry vypočítané z posudků skupiny č. 1 a jsou znázorněny v grafu č. 1. Podle výsledků získaných ve faktoru „hodnocení“ lze usuzovat, že tito studenti nejlépe hodnotí pojem „Studium“. Pojem „Učení“ nevnímají příliš pozitivně a spojují si ho zároveň s námahou či obtížemi.

Tabulka 1. Skupina studentů č.1. Postoje studentů (k jednotlivým indikátorům), jejichž intelektuálně-kulturní orientace je vyšší. .

	HODNOCENÍ	ENERGIE
STUDIUM	4,43	4,61
UČENÍ	3,90	4,69
DOMÁCÍ PŘÍPRAVA	3,95	4,14
STUDIJNÍ POVINNOSTI	3,95	4,34
Průměr ve všech indikátorech (index postojů)	4,06	4,45

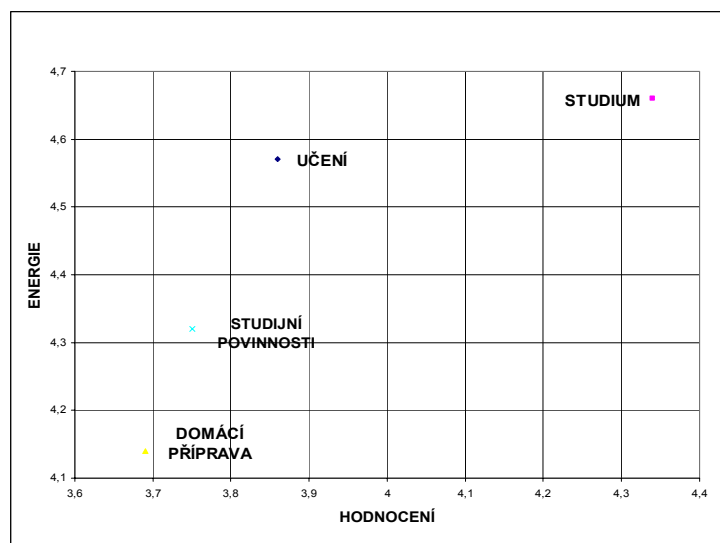

Graf 1. Postoje studentů k jednotlivým indikátorům, jejichž intelektuálně-kulturní orientace rodiny vyšší.

Studenti druhé skupiny, tj. s nižší intelektuálně-kulturní orientací rodiny, nejlépe hodnotí pojem „Studium“ a zároveň si jej spojují s námahou a s obtížemi, jak uvádí tab.2 a znázorňuje graf 2.

Tabulka 2. Skupina studentů č.2. Postoje studentů (k jednotlivým indikátorům), jejichž intelektuálně-kulturní orientace je nižší. .

	HODNOCENÍ	ENERGIE
STUDIUM	4,34	4,66
UČENÍ	3,86	4,57
DOMÁCÍ PŘÍPRAVA	3,69	4,14
STUDIJNÍ POVINNOSTI	3,75	4,32
Průměr ve všech indikátorech (index postojů)	3,91	4,42

Graf 2. Postoje studentů k jednotlivým indikátorům, jejichž intelektuálně-kulturní orientace rodiny je nižší.

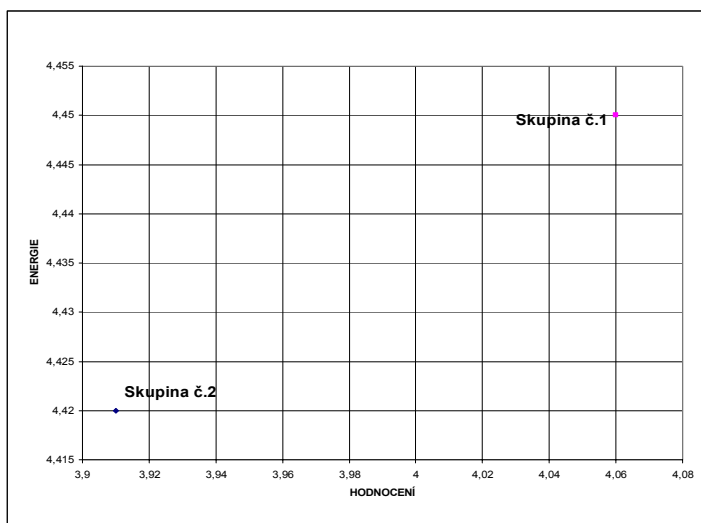
V obou skupinách studentů byly pro všechny pojmy pomocí aritmetického průměru vypočítány také celkové indexy postojů ke studiu (viz tab. 3). Celkově zaujímají studenti s vyšší intelektuálně-kulturní orientací rodiny (skupina č. 1) pozitivnější postoje ke studiu a zároveň si své studium spojují více s námahou, obtížemi.

Tabulka 3. Celkové indexy postojů ke studiu jednotlivých skupin (vyjadřují postoj student ke studiu).

	Faktor „Hodnocení“	Faktor „Energie“
Skupina číslo 1 (IKO vyšší)	4,06	4,45
Skupina číslo 2 (IKO nižší)	3,91	4,42

Graf 3 znázorňuje uvedený závěr o postojích ke studiu ve zmiňovaných skupinách ve dvojdimenzionálním prostoru.

Graf 3. Postoje studentů ke studiu vzhledem k jejich intelektuálně-kulturní orientaci rodiny.

Průměrný faktor hodnocení všech indikátorů i celkový index postojů ve faktoru hodnocení (IpostH) je u studentů z rodin s vyšší intelektuálně-kulturní orientací rodiny vyšší než u studentů z rodin s nižší intelektuálně-kulturní orientací rodiny. Ačkoliv soubor činil 132 respondentů, při statistické analýze se ukázalo, že se jedná o nedostatečně velký vzorek k prokázání statisticky významného rozdílu (ověřováno t-testem a Pearsonovým koeficientem, viz tab. 4). Proto nebylo možné hypotézu H_1 přijmout.

Tabulka 4. Postoje studentů (faktor hodnocení) z rodin s vyšší a nižší intelektuálně-kulturní orientací rodiny.

	Průměr skupiny IKO 5-9	Průměr skupiny IKO 1-4	t	sv	Signifikance p	Poč.plat. (IKO 5-9)	Poč.plat. (IKO 1-4)
Studium	4,43	4,34	0,571371	127	0,568758	56	73
Učení	3,9	3,86	0,263475	127	0,792611	56	73
Dom.př.	3,95	3,69	1,473609	127	0,143061	56	73
St.pov.	3,95	3,75	1,476593	127	0,142260	56	73
IpostH	4,06	3,91	1,218755	127	0,225196	56	73

Celkový index postojů ve faktoru energie (IpostE) je u studentů z rodin s vyšší intelektuálně-kulturní orientací rodiny **větší** než u studentů z rodin s nižší intelektuálně-kulturní orientací rodiny. Vzhledem k vzorku 132 respondentů však nebylo možno prokázat, že se jedná o statisticky významný rozdíl, jak uvádí tab. 5.

Tabulka 5. Postoje studentů (faktor energie) z rodin s vyšší a nižší intelektuálně-kulturní orientací rodiny.

	Průměr skupiny IKO 5-9	Průměr skupiny IKO 1-4	t	sv	Signifikance p	Poč.plat. (IKO 5-9)	Poč.plat. (IKO 1-4)
Studium	4,61	4,66	1,012456	127	0,541235	56	73
Učení	4,69	4,57	1,467212	127	0,795321	56	73
Dom.př.	4,14	4,14	0,141341	127	0,134566	56	73
St.pov.	4,34	4,32	0,571315	127	0,142312	56	73
IpostE	4,45	4,42	0,193412	127	0,214545	56	73

Pro přijetí či zamítnutí stanovené hypotézy **H₂** (vliv vzdělání rodičů na postoje ke studiu) bylo postupováno následujícím způsobem. Z celkového souboru respondentů byly vytvořeny dvě skupiny. První skupinu tvořili studenti „vzdělanějších“ rodičů (rodiče s maturitou nebo alespoň jeden z rodičů měl vysokoškolské vzdělání), druhou pak studenti rodičů s „nižším“ vzděláním (oba rodiče vyučeni nebo jeden z rodičů maturitu, druhý vyučen). Studenti rodičů s vyšším vzděláním (tab. 6) nejlépe hodnotí pojem „Studium“. S námahou a obtížemi si spojují pojem „Učení“. Studenti druhé skupiny hodnotili pozitivně také pojem studium, ale spojují si jej s námahou a obtížemi.

Tabulka 6. Skupina studentů č.1. Postoje studentů (k jednotlivým indikátorům), jejichž rodiče mají vyšší vzdělání.

	HODNOCENÍ	ENERGIE
STUDIUM	4,40	4,62
UČENÍ	3,84	4,78
DOMÁCÍ PŘÍPRAVA	3,80,	4,28
STUDIJNÍ POVINNOSTI	3,96	4,45
Průměr ve všech indikátorech (index postojů)	4,07	4,53

Tabulka 7. Skupina studentů č.2. Postoje studentů (k jednotlivým indikátorům), jejichž rodiče mají nižší vzdělání.

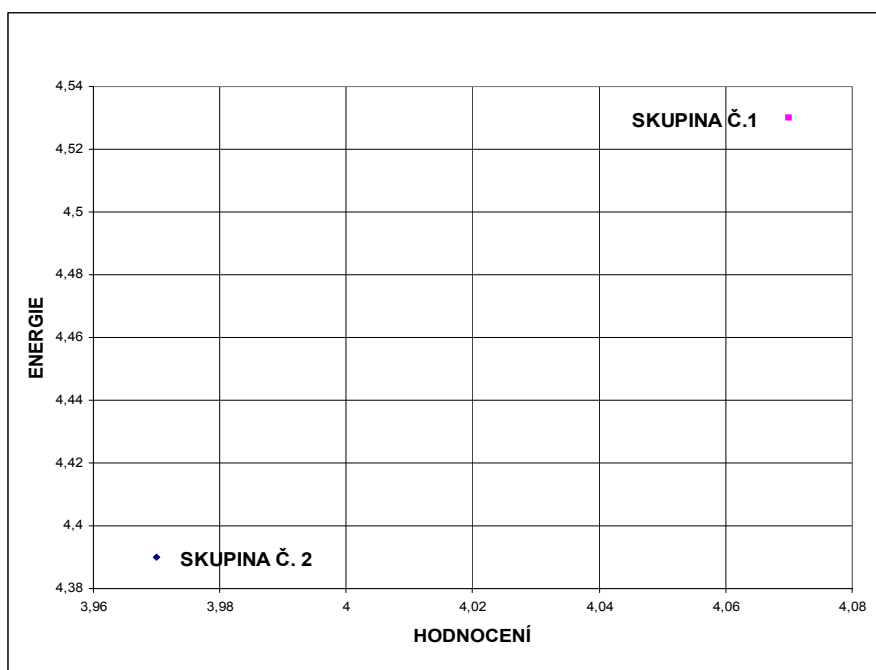
	HODNOCENÍ	ENERGIE
STUDIUM	4,4	4,65
UČENÍ	3,87	4,60
DOMÁCÍ PŘÍPRAVA	3,87	3,96
STUDIJNÍ POVINNOSTI	3,73	4,35
Průměr ve všech indikátorech (index postojů)	3,97	4,39

V obou skupinách byly počítány celkové indexy postoje ke studiu (tab.8) pro faktor energie a hodnocení. Skupina 1 zaujímá pozitivnější postoje ke studiu a studium si více spojuje s námahou a obtížemi.

Tabulka 8. Celkové indexy postojů ke studiu jednotlivých skupin (vyjadřují postoj studentů ke studiu).

	Faktor „Hodnocení“	Faktor „Energie“
Skupina číslo 1 (vyšší vzdělání rodičů)	4,07	4,53
Skupina číslo 2 (nižší vzdělání rodičů)	3,97	4,39

Z Grafu 4, který ilustruje celkový index postojů ke studiu, je patrný rozdíl mezi skupinou 1 a 2. Vzhledem k malému vzorku respondentů však nebylo možno prokázat, že se jedná o statisticky významný rozdíl. Nemůžeme tedy přijmout H_2 .

Graf 4. Postoje žáků ke studiu vzhledem ke vzdělání rodičů

4 Závěr

Empirická šetření realizovaná ve vybrané škole směřovala k poznání toho, jak velký vliv na její práci hrají ty proměnné, které škola sama nemůže ovlivnit. Konkrétně se jednalo o zjišťování intelektuálně-kulturní orientace rodiny a vzdělání rodičů, které se významně spolupodílejí na vytváření postojů studentů. Jen s podloženými daty (a ne pouze s dojmy) získaných v tomto případě pomocí již ověřených nástrojů od třetiny náhodně vybraných studentů může tato škola začít s hledáním příčin edukačních úspěchů i neúspěchů jakožto pevné součásti evaluačních procesů uvnitř školy (je nutno doplnit, že výsledky získané dotazníkovým šetřením budou dále doplňovány o poznatky z polostrukturovaných rozhovorů). Z prezentovaných šetření však vyplývá, že studenti pocházející z rodin s vyšší intelektuálně-kulturní orientací rodiny a zároveň z rodin vzdělanějších rodičů, zaujímají pozitivnější postoje ke studiu. Zajímavým zjištěním je také to, že si tento pojem spojují též s větší námahou a obtížemi. Přestože získané výsledky nejsou statisticky významné, mají velký význam pro práci (pro výuku) jedné konkrétní školy, pro její učitele, neboť autoevaluace ve školách nemusí být „zcela vědecká“. Tímto šetřením se však otvírá prostor pro další aplikaci ověřených nástrojů ve

školní praxi, ale prostor i pro následná zkoumání, např. vztahu osobního rozvoje žáků a edukativního prostředí, pro výzkum efektivních škol.

5 Literatura

1. COLEMAN, J. S. Families and schools. *Educational researcher*, 16, 1987.
2. HARGAŠOVÁ, M., KOLLÁRIK, T. *Škála rodinného prostředí*. Příručka. Bratislava: Psychodiagnostické a didaktické testy, 1986.
3. CHRÁSKA, M. *Metody sběru dat v evaluačních pedagogických výzkumech*. Praha: Votobia Praha, 2003, ISBN 80-7220-164-6.
4. KELBLOVÁ, L. *Čeští žáci v mezinárodním srovnání*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2006, ISBN 80-211-0524-0.
5. *Zpráva o vývoji české společnosti 1989-1998*. Praha: Academina, 1998.

Kontaktní adresa:

Mgr. Jana Vašátková, Ph.D.
Katedra pedagogiky s celoškolskou působností, PdFUP
Žižkovo náměstí 5, Olomouc, 771 40
E-mail: vastatko@seznam.cz

Mgr. Jitka Šlímová
Katedra pedagogiky s celoškolskou působností, PdFUP
Žižkovo náměstí 5, Olomouc, 771 40
E-mail: jitka.slimova@seznam.cz